

برابری‌های ناروای فرهنگستان در زبان فارسی

اصل واژه‌گزینی فرهنگستان هم ناسازگار است (واژه برابر بیگانه بر پایه‌ی اصل فرهنگستان: ۱. ۴. ۱. در میان عموم فارسی‌زبانان متداول باشد). مگر چند درصد از مردم کشور (به جز عرب‌زبانان نازنین خوزستان و شماری از باشندگان جنوب باختری ایران) واژه‌سوق‌رامی فهمند؟ در اینجا جا دارد که به تاریخچه فرهنگستان زبان فارسی اشاره‌ای کنیم تا بهتر به ارزش این نهاد ارزشمند پی ببریم. سنگ‌آغازین بنای فرهنگستان در اردیبهشت ۱۳۱۴ بنا نهاده شد. این بنیاد تا ۱۳۳۳ به نام فرهنگستان اول شناخته شد. فلسفه‌ی کار فرهنگستان "گزینش واژگان در هر رشته از رشته‌های زندگانی، پیراستن زبان فارسی از واژگان ناجور بیگانه، تهیه دستور زبان، گردآوری واژگان پیشه‌وران و صنعتگران با تکیه به واژگان کهن، اشعار و امثال و قصص و نوادر و ترانه‌ها و آهنگ‌های ولایتی، هدایت افکار به حقیقت ادبیات و چگونگی نظم و نثر، تشویق شعرا و نویسندگان در ایجاد شاهکارهای ادبی، تألیف و ترجمه کتب سودمند و مطالعه و اصلاح خط فارسی" بود. در آن زمان به راستی این بنیاد کار گشا بود. این بنیاد فراز و نشیبی بهمراه داشت ولی چکیده‌ی کارنامه‌اش: به تصویب رساندن ۲۰۰۰ واژه تا سال ۱۳۲۰ بود.

فرهنگستان زبان ایران که به فرهنگستان دوم مشهور است، در سال ۱۳۴۷ تأسیس شد. این فرهنگستان تا سال ۱۳۵۷ دایر بود.

گفتنی است، محمد مقدم، پایه‌گذار گروه‌های

چندی پیش‌باواژه‌ی "کارسوق‌واژه‌گزینی" برخوردارم. با کمی کاوش دریافتم که این واژه "کارسوق" به جای Workshop، یا همان کارگاه خودمان است. فرهنگستان طویل و عریض خودمان، گویا این واژه ناهنجار را به زور می‌خواهد به اصحاب قلم تنقیه کند، گویا نمی‌داند که از سال‌ها پیش هر شاگرد مدرسه‌ای معنی آنرا دریافته است. واژه‌ی "کارگاه" واژه‌ای است که سال‌ها بر مغزهایمان نشسته و در همه جا بهره‌وری می‌شود. واژه‌نهاد، انجمن واژگانی است که همسانی بیشتری با کلمه‌ی منفور فرهنگستانی، کارسوق، رانمود دارد. سوق در زبان عربی یعنی: بازار و یا بازارچه است. گفتنی است واژه‌ی بازار پارسی است و دیگران از ما گرفته‌اند. بازار و بازارچه هم جای خرید و فروش است. کارگاه یا به انگلیسی ورکشاپ، جای آموزش ساخت و ساز است. چه انگیزه‌ای به میان آوردن این واژه زشت به زبان فارسی شده است؟ عرب‌ها به ورکشاپ انگلیسی، می‌گویند المعمل (یا المصنع)، اما برای زبان خود در زمینه‌ی زبان چنین ناروایی را هم شاید نپسندند. فرهنگ یک مردم از بازار جدا است. گرچه وارونه‌ی آن گاهی در مردم کوچه و بازاری واژه‌ای بجا برای ابزارهای تازه بکار می‌رود. مانند "سگدست" که برآستی فراگیر و پذیرفته شده، اما در فرهنگستان بجا می‌تردد، که از دیرباز گفت شده "آمد و شد" واژه شد آمد نهاده شده.

بهر روی فرهنگستان واژه‌ی ناهنجار و بسیار زشت "کارسوق" بجای "کارگاه" گذاشته است. این واژه با

آموزشی زبان‌شناسی دانشگاه تهران، در سال ۱۳۴۲، نُه سال پس از تعطیل شدن فرهنگستان ایران (فرهنگستان اول)، درباره‌ی خطر حضور و هجوم واژه‌های بیگانه به زبان فارسی هشدار داد. در رسانه‌ها نیز جستارهایی درباره‌ی بایستگی پایش از زبان فارسی و پروراندن آن برای پاسخگویی، به نیازهای علمی و فنی تازه، درگرفت. با این پیش گفته‌ها، زمینه‌ی بازگشایی دوباره‌ی فرهنگستان فراهم شد و در پنجم مرداد سال ۱۳۴۷ فرهنگستان زبان ایران (فرهنگستان دوم) برپا شد. در این دوره، فرهنگستان در پی تشکیل جلسه‌های شورای خود در سال ۱۳۴۹، چهار پژوهشکده‌ی واژه‌گزینی، گردآوری واژه‌های فارسی، زبان‌های باستانی و فارسی میانه و دستور را، به همت وزارت فرهنگ و هنر و ده نفر از اعضای پیوسته ایجاد کرد. برخی از اعضای پیوسته‌ی فرهنگستان زبان ایران عبارت بودند از: صادق کیا، محمد مقدم، ذبیح بهروز، صادق رضازاده شفق، محمود حسابی، حسین گل‌گلاب، یحیی ماهیار نوابی، جمال رضایی، سپهد علی کریملو و مصطفی مقربی.

این فرهنگستان، پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، مدتی فعال بود؛ سپس در سال ۱۳۶۰، با ادغام یازده مرکز و سازمان تحقیقاتی، که فرهنگستان دوم نیز جزو آنها بود، مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی) پدید آمد.

در فرهنگستان دوم دو برنامه‌ی عمده در نظر بود: ◀ برنامه‌ی واژه‌گزینی، که ویژه‌ی گزینش برابرهایی فارسی برای واژگان و اصطلاح‌های بیگانه، اعم از اروپایی و عربی، بود. ◀ بررسی و پژوهش درباره‌ی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی.

طرح‌های تحقیقاتی فرهنگستان زبان ایران در نُه پژوهشگاه سازمان یافت. فعالیت گسترده‌ی این فرهنگستان در زمینه‌ی واژه‌گزینی بود و تا سال ۱۳۵۱، گروه‌های تخصصی واژه‌گزینی، رویهمرفته ۶۶۵۰ واژه‌ی فارسی در برابر واژه‌های بیگانه پیشنهاد کردند. گروه واژه‌گزینی از نُه کمیسیون علمی و فنی، پزشکی و کشاورزی و طبیعی، زبان و ادب، تاریخ، فلسفه و علوم اجتماعی و تربیتی و روان‌شناسی، هنرهای زیبا، ارتش، اقتصاد و بازرگانی، حقوق و علوم اداری و سیاسی و جغرافیا تشکیل می‌شد.

بسیاری از واژه‌های ساخته‌شده به وسیله‌ی این فرهنگستان به زبان روزمره‌ی فارسی وارد شده و به گنجینه‌ی زبان فارسی افزوده شد. حتا فرهنگستان زبان و ادب فارسی (فرهنگستان سوم)، که پس از انقلاب تشکیل شد، بسیاری از این واژه‌ها را رسمیت داد و آنها را پذیرفت. این فرهنگستان در زمینه‌ی پژوهش‌های زبانی و چاپ آثار نیز موفقیت‌های چشمگیری داشت. مجموعه‌ی فرهنگ‌های بسامدی فرهنگستان زبان ایران نیز از کارهای درخشان این فرهنگستان به‌شمار می‌رود.